

Skönlitteraturens användning i modersmålsundervisningen

The use of fictional literature in the mother tongue teaching

15 HÖGSKOLEPOÄNG, GRUNDNIVÅ

En kvalitativ studie kring sex modersmålslärares användning av skönlitteratur som en del av modersmålsämnet arabiska

A qualitative study of six teachers use of fictional literature as part of their mother tongue subject Arabic

Luma Ismail Ali

Yaman Haj Darwish

Examen och poäng: Kompletterande pedagogisk utbildning (KPU) 90 HP

Utländska lärares och akademikers vidareutbildning (ULV) 90 HP

Datum för slutseminarium ((2021-02-20).

Examinator: Moa De Lucia Dahlbeck

Handledare: Maria Kouns

Förord

Detta examensarbete är skrivet av Luma Ismail Ali & Yaman Haj Darwish. Vi riktar ett stort tack till vår handledare Maria Kouns för allt stöd vi har fått under vårt examensarbete. Stor tack även till de 6 modersmåslärare som deltagit i vår studie. Vi har arbetat tillsammans med allt från intervjun till resultat. Vi har både varit lika delaktiga. Vi riktar ett stort tack till varandra. Vi riktar även ett stort tack till våra familjer för förståelse, värme och stöttning.

Abstract

Denna studie har sin grund i lärarnas användning av skönlitteratur. Syftet har varit att undersöka hur modersmåslärare använder skönlitteratur som en del av sin undervisning i modersmålsämnet arabiska och att ta reda på vilka möjligheter och utmaningar de anser att det finns med skönlitteratur i undervisningen. Uppsatsen utgår från olika teoretiska perspektiv och metoder t ex Langers modell. I studiens forskningsbakgrund har vi tagit upp olika forskares syn på skönlitteraturens möjligheter i undervisningen. För att få informationen om hur lärare använder skönlitteratur gjordes kvalitativa intervjuer med sex verksamma modersmåslärare som medvetet använder skönlitteratur i grundskolan. Analysen visar att de använder sig främst av skönlitteratur i boksamtal för elevernas språkutveckling. Resultatet visar att läraren kan arbeta på flera olika sätt i undervisningen och även med skönlitteratur. Lärarna i denna studie tycker att användning av skönlitteratur är av betydelse för elevers språkutveckling. De lyfte även fram utmaningen med att använda skönlitteratur i ämnet modersmål då det framförallt är tidsbrist som hindrar dem.

Nyckelord: Boksamtal, modersmål, skönlitteratur, undervisning.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställning	7
1.2 Begreppsdefinition	8
2. TEORETISKA PERSPEKTIV	10
2.1 Tre ämnesuppfattningar	10
2.1.1 Färdighetsämne	10
2.1.2 Litteraturhistoriskt ämne	10
2.1.3 Erfarenhetsämne	10
2.2 Arbetsätt vid användning av skönlitteratur	11
2.2.1 Boksamtal	11
2.2.2 Högläsning	12
2.3 Langers modell-textsamtal	12
3. TIDIGARE FORSKNING	15
3.1 Läsa för livet: Tre studier av svenska barns läsutveckling	15
3.2 Att arbeta med skönlitteratur i skolan – praktik och teori	16
4. METOD	17
4.1 Insamlingsmetod	17
4.2 Urval av informanter	18
4.3 Presentation av informanter	18
4.4 Datainsamling	19
4.5 Databearbetning och innehållsanalys	20
4.6 Validitet och reliabilitet	21
4.7 Forskningsetiska principer	22
5. RESULTAT OCH ANALYS	23
5.1 Varför skönlitteratur i modersmålsundervisningen?	23
5.1.1 Kunskapsinhämtning	23
5.1.2 Språkutveckling	23
5.1.3 Personlig utveckling, och empatisk förmåga	24
5.2 Modersmållärares arbetsätt med skönlitteratur	25
5.2.1 Dialogens betydelse	25

5.2.2 Skönlitteratur på två språk.....	26
5.3 Vilka möjligheter och utmaningar finns det i skönlitteraturbaserad undervisning?	26
5.3.1 Möjligheter	26
5.3.2 Utmaningar i arbetet med skönlitteratur.....	27
5.4 Analys av resultat.....	28
5.4.1 Skönlitteraturens roll i modersmålsundervisning.....	29
5.4.2 Lärares arbetssätt och metoder med skönlitteratur i undervisningen.	29
5.4.3 Urval av skönlitteratur.....	29
5.4.4 Möjligheter och utmaningar i skönlitteraturbaserad undervisning.....	31
6. DISKUSSION	32
6.1 Resultatdiskussion	32
6.1.1 Språkutveckling.....	32
6.1.2 Personlig utveckling, och empatisk förmåga.....	33
6.1.3 Arbetssätt och arbetsmetoder med skönlitteraturen.....	34
6.2 Metoddiskussion	35
Vidare forskning	36
Referenser.....	37
Bilaga 1	

1. INLEDNING

Letar man upp ordet *skönlitteratur* i Läroplanen (Skolverket, 2019) får man 57 träffar. Hur kommer det sig att skönlitteratur är så pass viktig i skolans värld? I skolämnet modersmål ska elevernas möte med just skönlitteratur ge dem möjlighet att utveckla sitt språk och sin identitet. Undervisningen i modersmålsämnet ska även ge eleverna ”möjligheter att utveckla sina kunskaper om kulturer och samhällen där modersmålet talas” (Skolverket, 2019, s. 87). Elever som läser ämnet modersmål ska använda sig av skönlitteratur och analysera dessa.

Skönlitteraturen kan användas på olika sätt i undervisningen för att utveckla olika lärandemål. Eleven ägnar sig själv åt lärandet men det är lärarens ansvar att ge sina elever förutsättningar för lärandet (Skolverket, 2018). Användning av skönlitteratur kan bestå av olika arbetsmetoder med olika syften och olika arbetssätt. Men Skolverket har inte tagit fram någon sammanställning av praktiska, konkreta pedagogiska metoder för lärare som de kan utgå ifrån. Med andra ord finns det inga instruktioner på hur arbetet med skönlitteratur ska gå till. Detta ger anledning att ställa frågor som: *hur* används skönlitteratur i modersmålsundervisningen av lärare idag? *Vilket* arbetssätt eller arbetsmetod använder modersmållärare?

1.1 Syfte och frågeställning

Bakgrund

Denna studie bygger på den didaktiska frågan hur lärare arbetar med skönlitteratur och därför väljer vi att fokusera mer på den, dock går det inte att utesluta de andra frågorna då de tillsammans utgör en förståelse för en lärares undervisning. Att använda ett *hur* utan att vara kopplad till de andra didaktiska frågorna är att låta formen styra innehållet istället för att kunskapssynen utgör grund (Molloy, 2008, s. 161). Enligt Molloy så kan användning av skönlitteratur ha olika inriktningar. Språkutvecklande och kulturkännedom är ett exempel på det. Med andra ord finns det olika uppfattningar hos lärare om varför elever ska läsa skönlitteratur i skolan och därför kan arbetssättet kring användning av skönlitteratur skilja sig från lärare till lärare. Läroplanen säger att lärare ska använda sig av skönlitteratur, men inte vilken skönlitteratur som ska användas eller hur den ska användas. I just ämnet modersmål ska skönlitteraturen även ge ”*eleverna*

möjlighet att utveckla sitt språk, sin identitet och förståelse för omvärlden” (Lgr 11, 2019). Hur ska detta göras? Bland de didaktiska frågor, *vad, för vem, hur* och *varför* kommer denna studie därför att lägga vikt på just *hur* då det är modersmåslärares arbetssätt som ska studeras. Genom att studera *hur* kommer vi också behöva studera *varför* då den är grunden till hur arbetssättet läggs upp. Sedan är skönlitteraturen i fokus eftersom det är kring den som studien kretsar och hur den används i undervisningen. Detta eftersom valet handlar om just skönlitteraturens användning i undervisning.

Syfte

Genom vår studie vill vi få en fördjupad förståelse för hur modersmåslärare använder skönlitteratur som en del av sin undervisning i modersmålsämnet arabiska samt att ta reda på vilka möjligheter och utmaningar lärare anser att det finns med skönlitteraturbaserad undervisning.

Frågeställning

- 1-Vilket arbetssätt används av modersmåslärare i studien i deras arbete med skönlitteratur?
- 2-Varför använder de sig av skönlitteratur i sin undervisning?
- 3-Hur påverkar detta inlärning språkutveckling hos eleverna i ämnet modersmål genom skönlitteratur?
- 4-Vilka möjligheter och utmaningar anser dessa lärare att det finns med skönlitteraturbaserad undervisning?

1.2 Begreppsdefinition

I vårt examensarbete används följande begrepp bland annat order skönlitteratur, modersmål, arbetssätt och metod. För att läsaren ska förstå innebörden och hur dessa begrepp används följer en begreppsdefinition nedan:

Skönlitteratur

Enligt Nationalencyklopedin beskrivs ordets betydelse som ”vanlig benämning på poesi, dramatik, fiktionsprosa, essäistik med mera” (<http://www.ne.se>). Enligt denna beskrivning innefattar ordet skönlitteratur en samlingsterm för berättelser och andra texter skrivna med estetiska mål. Innehållet i texterna kan vara helt påhittade eller bygga på verkliga händelser

Modersmål

Människans främsta redskap är språket som används för att tänka, kommunicera och lära. Det är genom språket som människor utvecklar sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker (Skolverket, Lgr11, s. 87). Enligt Nationalencyklopedin beskrivs ordet modersmål som det språk som barn lär sig först, även kallat för förstaspråk (<http://www.ne.se>).

Arbetsätt och metod

Ordet arbetsätt är ett begrepp som används för att beskriver hur en lärare arbetar metodiskt d.v.s. hur ämnesinnehållet behandlas. Med metod menas den teknik läraren använder för att skapa förutsättningar för lärande. Det finns olika metoder som används för att möta eleven i undervisningen.

2. TEORETISKA PERSPEKTIV

2.1 Tre ämnesuppfattningar

Molloy presenterar i sin bok *Att läsa skönlitteratur med tonåringar* olika möjligheter att arbeta med skönlitteratur i undervisningen (2003). Frågan om lärarens intentioner med skönlitteraturen lyfts (Molloy, 2003, s.15). I läroplanen står det att lärare ska använda sig av skönlitteratur men inte didaktiskt *hur* lärare kan gå tillväga i sin undervisning med skönlitteratur. Det är upp till varje lärare att bestämma. Då elevgruppen i modersmålsundervisningen har olika bakgrund ställer det krav på att modersmålläraren anpassar sin undervisning. Vilken skönlitteratur som väljs och hur det ska arbetas med i skolan blir av betydelse för eleverna (Molloy, 2003, s. 31). Enligt Molloy's teori blir språkämnets en konstruktion av läraren utifrån läroplanen och utifrån lärarens egna värderingar, tankar och personliga erfarenheter av läsning av skönlitteratur i skolan. Molloy menar att en lärare's "mentala landskap" (2003, s 31) är minnen av hur deras lärare undervisade och hur de läste skönlitteratur.

Molloy (2003, s. 40) anser att ett ämne i språk kan fungera som ett erfarenhetsdidaktiskt ämne eftersom det kan inkludera tre delar. Dessa är språk som ett *färdighetsämne*, språket som ett *litteraturhistoriskt* ämne och språket som ett *erfarenhetsämne*. Beroende på hur läraren väljer att konstruera sitt ämne får skönlitteraturen en viss roll inom det. Dessa tre delar hanteras på liknande sätt i alla sätt i all språkundervisning.

2.1.1 Färdighetsämne

Språket som färdighetsämne byggs på en formalisering av språkliga färdigheter. Undervisningens vikt ligger på att eleverna ska utveckla sitt språk genom att språkliga delfärdigheter övas i isolerade moment. Det finns inget sammanhängande innehåll i de olika delfärdigheterna. Genom detta arbetssätt fungerar svenskämnet som ett språkämnets som eleverna ska kunna använda praktiskt. Elevers möte med skönlitterära texter syftar till att utveckla läsfärdighet. Undervisningen fokuserar på den språkliga nytta som eleverna kan ha av det (Molloy, 2003, s.22). På liknande sätt kan användningen av språk i modersmålsundervisningen användas där olika moment används i isolerad färdighetsträning.

2.1.2 Litteraturhistoriskt ämne

Att arbeta med sitt språk som ett demokratiämne menar Molloy (2003, s. 38–43) innebär att läraren har ett fostransuppdrag där val av skönlitteratur kan ge eleverna både kulturarv och bildning. Undervisningen fokuserar på att förmedla en kultur som anses som nödvändig och som alla bör känna till och på så sätt ha en gemensam kulturell referensram (s.22). Undervisningen bygger på läsning av klassisk litteratur då det anses vara personlighetsutvecklande.

2.1.3 Erfarenhetsämne

Detta sätt skiljer sig från de tidigare nämnda arbetssätten genom att läraren utgår från sina elevers förutsättningar och erfarenheter. Utgångspunkten i detta arbetssätt är att textens innehåll alltid ska kvalificera sig för elevgruppen som läraren har framför sig. Med hjälp av de didaktiska frågorna vad- och hur- tillsammans koppla de värderingar som behandlas i skönlitteraturen till elevernas erfarenheter. Skönlitteratur kan hjälpa elever att förstå världen och sig själva. Mötet med skönlitteraturen i skolan kan öppna en väg till tolerans för andra människors livsvillkor och tankesätt hos läsare i olika åldrar.

I kursplanen för ämnet modersmål (Lgr, 2011) står det att eleverna ska ”möta skönlitteratur, annat estetiskt berättande och olika former av sakprosa på modersmålet. Därigenom ska eleverna ges möjlighet att utveckla sitt språk, sin identitet och förståelse för omvärlden” (Skolverket, 2019). Enligt Molloy kan skönlitteraturen användas för att utveckla både språk, identitet och användas till förståelse för omvärlden.

2.2 Arbetssätt vid användning av skönlitteratur

Det finns många arbetssätt för att använda skönlitteratur i undervisningen. De metoder och teorier som har valts ut till denna studie är teorier som kan användas oavsett undervisningens språk och som kan användas i modersmålsundervisningen. Denna forskning är aktuell för vår studie då vi är intresserade av modersmålslärares arbetssätt med skönlitteratur.

2.2.1 Boksamtal

Ett arbetssätt med skönlitteratur är boksamtal. Författaren Aiden Chambers har skrivit boken *Böcker inom oss, om boksamtal* (1994). I boken lyfter Chambers upp olika moment som ligger till grund för hur ett boksamtal kan gå till. Att använda samtal om skönlitteratur handlar om att skapa en djupare förståelse hos elever. Boksamtalet består av tre steg. Steg 1 är att utbyta åsikter om texten som upplevts i form av gillande och ogillande. Steg 2 är att utbyta frågetecken i form av svårigheter med texten och där det kan finnas problem att förstå en del av texten. Det är när man rätar ut dessa frågetecken som man förstår textens innebörd och vad det betyder för en själv. Steg 3 är att se kopplingar och upptäcka mönster. Man vill skapa mening med det som man tagit del av via skönlitteraturen. Lärandet sker i samspel med andra individer och kunskap uppstår i en social kontext. Den sociala kompetensen är en viktig grund i människans utveckling. Detta samspel är inte bara en metod utan även lärande och utveckling i sig själv (Säljö, 2010).

2.2.2 Högläsning

Hur bra boksamtalet går till kan till stor del bero på hur läsning av texten går till (1994, s. 92). Ett sätt att gå vidare efter att en lärare gett en introduktion av en bok, kan vara att läraren själv läser högt ur den. Första steget till egen läsning är enligt Chambers just högläsningen. Fördelen med högläsning är att läsningen tar lika lång tid för alla och alla kan följa med. Det är viktigt enligt Chambers att komma ihåg att högläsningen är en annan upplevelse än när läraren låter elever läsa texterna själva. Chambers betonar att det ena inte ersätter det andra (s.94).

2.3 Langers modell-textsamtal

Denna forskning är aktuell för vår studie då vi är intresserade av att studera hur föreställningsvärld kan utveckla läsförståelse.

När lärare arbetar med läsning där boksamtal är en del i undervisningen så möter man en språkligt berättad och gestaltad värld (Skolverket 2020c) då sker en läsutveckling enligt Langer.

När elever läser skönlitteratur tar de ett stort steg in i en föreställningsvärld i romaner, drama, poesi och noveller. I de fiktiva texterna måste läsaren fundera över vad saker och ting betyder och beakta olika möjliga tolkningar i texten.

Genom att använda sig av Langers modell så kan en föreställningsvärld utvecklas när elever läser skönlitteratur. En föreställningsvärld byggs för att skapa ett sammanhang och mening. Denna föreställningsvärld utvecklas och förändras under tiden läsningen av pågår. För att uppnå dessa föreställningsvärldar behöver elever lära sig olika lässtrategier. Judith Langer, författare till boken *Litterära föreställningsvärldar* (2017) diskuterar fem faser som kan användas som ett redskap när eleverna tränas i att djupläsa och diskutera skönlitterära texter. Det räcker inte med att bara läsa, utan att lära sig olika lässtrategier, att kunna djupläsa och att omläsa för att uppnå ett djupare förståelse om sig själv och sin omvärld. För att bli kompetenta läsare behöver elever känna läsglädje, och motivation för att vilja läsa. Langer (2017) beskriver modellen med att det finns fem faser för att utveckla sin läsning:

1. Orienteringsfasen
2. Förståelsefasen
3. Återkopplingsfasen
4. Överblicksfasen
5. Kreativa fasen

Kort sammanfattat innebär första fasen, orienteringsfasen, att läsaren tar sig in i textens värld och får en överblick över vad texten handlar om kring huvudkaraktärer, miljö och handling. En förförståelse aktiveras.

Andra fasen, förståelsefasen, där läsaren får mer personlig insikt om texten och dess sammanhang och börjar nu tänka kring motiv, känslor och intertexter. Den nya världen kan påminna om den verklighet som läsaren lämnat, men som styrs av berättelsens struktur och tematik. Läsaren utforskar den föreställda världen och lär känna den. Läsaren börjar förstå textens handling.

Tredje fasen, återkopplingsfasen, läsaren kan göra kopplingar från textens värld till sina egna erfarenheter. Läraren kan diskutera med eleverna om vad som händer med deras förståelse kring den fiktiva föreställningsvärlden när elevernas egna känslor möter litterära metakunskaper om föreställningsvärlden.

Fjärde fasen, överblicksfasen, är då läsaren kan reflektera över texten på ett analytiskt sätt. Något som är viktigt i denna fas är själva undervisningen och modellering för att ge eleverna möjligheter att tänka igenom vandrigen genom föreställningsvärlden för att eleverna ska lära sig att läsa på minst två sätt. Det är att läsa med både inlevelse och upplevelser samt att använda sig av litterära kunskaper i analys och tolkning.

Slutligen, kreativa fasen som är den femte fasen, genom tidigare faser har nu läsaren utvecklat litterära erfarenheten och kunskap kring textinnehållet och detta kan nu användas i andra sammanhang på kreativa sätt. Den egna erfarenhet är ett viktigt verktyg som fungerar som en referenspunkt till föreställningsvärldens innehåll (Langer 2017, s. 39). Texten och läsaren måste mötas för att en föreställningsvärld ska kunna börja byggas. Med Langers modell rör sig läsaren mellan de olika faserna under läsningen.

Modellen har utformats efter att Langer genomfört ett sjuårigt forskningsprojekt där eleverna kom från varierande socioekonomiska och flerspråkiga förhållanden. Langer undersökte hur lärare och elever pratar om och förstår skönlitterära texter. Elever som bygger föreställningsvärldar ägnar sig åt en tolkningsverksamhet eftersom påhittade texter inte ska läsas bokstavligt utan läsaren behöver fundera över vad saker och ting föreställer, och tänka på olika möjliga tolkningar. Genom att läsa skönlitteratur blir man del i ett sammanhang eftersom litteraturen ger oss "förutsättningar att utforska både oss själva och andra, att definiera och omdefiniera vilka vi är, vilka vi skulle kunna bli, och hur världen skulle kunna se ut" (s.17). Ett flertal lärare har arbetat med läsning där boksamtal och reflekterande skrivande varit en del i undervisningen. För att eleverna ska bli medvetna om sin egen läsförmåga och läsutveckling bör lärare undervisa om på vilka olika sätt fiktiva texter kan läsas. Både lärare och elever behöver lära sig modeller för att kunna beskriva vad som sker vid läsning av skönlitterära texter (Skolverket, 2020c). Genom Langers olika faser beskrivs ett sätt att ta emot och röra sig genom texter. När undervisning redan inledningsvis hjälper eleverna att koppla innehållet i en text till just sina egna erfarenheter spelar sammanhanget och samtalen om texten en viktig roll (Skolverket 2017). När eleverna sedan läst en text har de därför skapat sig egna föreställningar som kan utvecklas i samspel med andra människor, genom till exempel boksamtal. Enligt Langer (2017, s.172) gör skönlitteraturen oss därmed till mer utvecklade människor.

3. TIDIGARE FORSKNING

3.1 Läsa för livet: Tre studier av svenska barns läsutveckling

Ulla Dambers avhandling *Reading for Life. Three studies of Swedish Students' Literacy Development* (år 2010) handlar om hur faktorer bortom socioekonomisk bakgrund och språkbakgrund påverkar barns läsutveckling. Denna studie kan ge oss en förståelse för vilka faktorer som kan påverka en lärarnas arbetssätt och vilka faktorer som är viktiga för en bra undervisning. Damber syftar på skolämnet svenska men eftersom arbetet kring en lyckad undervisning i språkutveckling är i centrum för modersmålsämnet anses hennes forskning relevant för denna studie.

Dambers avhandling består av tre gjorda studier. I en av studierna samlades data från klasser i årskurs tre med bra och dåliga resultat i läsning. Underlaget för analyserna som Damber använt sig av i sin forskning är lästester, lärarenkäter och elevenkäter. Resultaten visar att genom ett positivt klassrumsklimat, höga antal av fritidsläsning, autentisk litteratur i undervisningen, samt lärares erfarenhet och förhållning till läsning, uppnår eleverna en hög läsutveckling.

I den tredje kvalitativa studien djupintervjuas elever från de tidigare studierna om sin skolgång. De tidigare eleverna som blir intervjuade i studien understryker värdet av att få lyckas, att bli sedd och uppskattade för den man är.

Slutligen sammanfattar Damber att en lärares fasta strukturer, riklig läsning av skönlitteratur och eget skrivandet intar viktiga nyckelroller. Lärare bör använda en varierad läs och skrivundervisning för att på så sätt gynna varje enskild elevs lärande. Enligt Dambers avhandling visade det sig att det är av vikt att lärare har många pedagogiska metoder i sin verktygslåda (Damber, 2010). Denna forskning är aktuell för vår studie då vi är intresserade av lärares språkbakgrund som påverkar elevens läsutveckling.

3.2 Att arbeta med skönlitteratur i skolan – praktik och teori

Författarna Brodow och Rininsland (2005) har genomfört en undersökning för att få en bild av lärares metoder kring användning av skönlitteratur i undervisningen. Deras metod bygger på samtal med 26 verksamma lärare i grundskolan och gymnasieskolan som sedan har sammanställts. Frågor som ställdes till lärarna som deltog i studien handlade om vilken litteratur de läste och använde, hur de lägger upp litteratursamtal och hur de behandlar det lästa. De undersökte vad lärarna ville uppnå och hur långt de lyckades uppnå med arbetet av skönlitteratur i skolan. Lärarens svar kommenterades ur didaktisk-pedagogisk forskning och styrdokument. Syftet var att se vilka tendenser som finns i skolan idag kring litteraturläsning.

I studien framgår det att det hänt en del de senaste åren kring skönlitteraturens roll i klassrummet av olika anledningar. Dels har lärarna bättre kontakt med eleverna och kan välja skönlitteratur som passar elevgruppen, dels skapar de en positiv bild av litteratur så att eleverna ska känna trygghet och läsglädje. Vidare beskrivs det hur skönlitterära texter används i tre olika områden: i det didaktiska målet, lärarens uppfattning om sina elever samt elevernas egna önskemål. Brodow och Rininsland (2005) menar att när läraren ska välja skönlitteratur ska det ske tillsammans med elever och det är viktigt att lyssna på deras önskemål. Denna forskning är aktuell för vår studie då vi är intresserade av hur modersmåls lärare använder skönlitteraturen i sin undervisning.

4. METOD

I denna del beskriver vi val av metoden som vi ska använda i vår undersökning och metodens som passande.

4.1 Insamlingsmetod

Valet av undersökningsmetoder i denna studie har vi från boken Metod helt enkelt av Larsen (2009) kombinerat med Trost (2015) bok Kvalitativa intervjuer. Genom en strukturerad kvalitativ intervju finns det frågor som är planerade i förväg innan intervjun äger rum men att informanten själv får utveckla sina svar. Anledningen till att vi använt oss av den kvalitativa forskningsintervjun som metod har varit att genom samtal med lärare ta del av deras erfarenheter, tankar och känslor kring ämnet och få en inblick i deras arbete (Trost 2005, s. 23). Frågorna i intervjun som studien använt består av både slutna och öppna frågor. En sluten fråga innebär att det finns bestämda svarsalternativ. Öppna frågor innebär i sin tur att informanten får själv berätta och formulera det den tycker är av betydelse och relevant för frågans område (Larsen, 2009, s. 47).

Vi vill med vår undersökning ta reda på hur modersmåslärare arbetar med skönlitteratur. Strukturerade kvalitativa intervjuer används som enda metod i detta arbete och vi har valt att använda oss av öppna frågor för att få fram de data som behövs för att kunna genomföra studien. Efter att intervjuerna är avklarade så får man ett ganska rikt material att arbeta med. Vidare vid analys av detta material måste man försöka förstå vad varje person känner och tänker samt vilka erfarenheter denna person har. En undersökning som ska studera hur lärarna resonerar, den kvalitativa metoden, är en effektiv metod. Intervjun ska vara välplanerad och frågorna tydliga men inte många. Trost anser att mellan fyra och åtta intervjuer är bäst då det är lättare att få en överblick och kunna göra jämförelser. När det gäller intervjuer som grundar sig på personens erfarenheter är det viktigare med kvaliteten än kvantiteten.

Syftet med undersökningen är att ta reda på hur modersmåslärare använder skönlitteratur som en del av sin undervisning i modersmålsämnet. Widerberg anser att ”man bör alltid noggrant överväga vilken eller vilka metoder som passar bäst för att besvara just den fråga man ställt sig” (Widerberg, 2002, sid. 65). Kvalitativa intervjuer kan inkludera fler aspekter än tidigare tänkt eftersom det kan ge en bredare bild av vad intervjupersonen

anser är viktigt. Följdfrågor som tidigare inte varit bestämda men är relevanta får förekomma. Fördelen med denna metod är att svaren kan innehålla fler detaljer. Följdfrågor förekom i samtliga intervjuer.

Kvalitativa intervjuer är den metod som kan besvara studiens frågeställningar eftersom studien utgår från lärarnas fördjupade bild och tankar kring deras egna arbetssätt med skönlitteratur i modersmålsundervisningen.

Vi hade önskat att kunna göra observationsstudier på plats och se hur lärarna jobbar, men på grund av situationen (pandemin) var vi förhindrade. Vi hade även tänkt att berika vår undersökning med kvantitativa enkäter men detta kräver mycket tid som vi inte hade under examenarbetet.

4.2 Urval av informanter

Urvalsstrategi för studien är speciellt utvalda personer och inte slumpmässigt utvalda. Deltagarna valdes genom en subjektiv urvalsmetod utifrån kriteriet: informanter är aktiva lärare i modersmålsämnet i grundskolan. I studien har sex lärare som undervisar i modersmålsämnet arabiska valts ut och alla sex lärarna arbetar på olika skolor. De är alla verksamma inom grundskolan. Lärarna som deltar i denna undersökning arbetar på olika sätt med skönlitteratur i sin undervisning. Det är lärare som vi kommit i kontakt med när vi genomfört vår verksamhetsförlagda utbildning eller skolor vi vikarierat på. Lärarna kommer att kallas för just lärarna genom hela arbetet, medan direktcitrat hänvisas till olika siffror t.ex. Lärare 1, Lärare 2 etc.

4.3 Presentation av informanter

Modersmålslärare	Arbete	Tid på arbetsplats	Material
Lärare 1	Modersmålslärare 7-9	2 år	Intervju:35 min, Transkriberad text: 3

			sidor A4-sidor handskriven
Lärare 2	Modersmåslärare 7-9	4 år (16 år som modersmåslärare)	Intervju: 50 min Transkriberad text: 5 sidor A4-sidor handskriven
Lärare 3	Modersmåslärare 7-9	10 år	Intervju: 40 min Transkriberad text: 3 sidor A4-sidor handskriven
Lärare 4	Modersmåslärare 7-9	8 år	Intervju: 30 min Transkriberad text: 3,5 sidor A4-sidor handskriven
Lärare 5	Modersmåslärare 7-9	6 år	Intervju: 40 min Transkriberad text: 4 sidor A4-sidor handskriven
Lärare 6	Modersmåslärare 4-9	12 år	Intervju: 50 min Transkriberad text: 4,5 sidor A4-sidor handskriven

4.4 Datainsamling

I början av denna studie kontaktades sex modersmåslärare som är verksamma i grundskolan, via telefon. Studiens syfte, metod för datainsamling samt anonymiteten och frivilligheten var detaljer som lyftes fram under samtalets gång. Därefter bokades datum och tid in för intervjuerna. På grund av rådande pandemi med Covid-19 har vi inte kunnat fysiskt närvara vid intervjuerna med samtliga lärare som intervjuats. De personer vi

intervjuat i studien har deltagit i intervjun digitalt via Zoom som är ett verktyg för att kunna ha videomöten online. Vi hade tillgång till både kamera och ljud/mikrofon och samma sak med informanterna i denna studie. Alla intervjuer spelades in då det är lättare att gå tillbaka och lyssna på i efterhand. På så sätt kunde vi fokusera på samtalets kvalitet under intervjun. Intervjuerna varade ca 30-50 minuter och vi hade sju stycken grundfrågor (se bilaga 1) som ställdes till alla lärare som intervjuades. Frågorna handlade om lärarnas arbetssätt kring skönlitteratur i ämnet modersmålsundervisning och vilka möjligheter och eventuella utmaningar som finns kring att arbeta med skönlitteratur i undervisningen. En större del av intervjuerna skedde på arabiska som vi transkriberat och översatt till svenska.

Vi har valt att ta med lärarnas arbetslivserfarenhet då en lärare lär sig hela tiden och anpassar sina arbetssätt efter elevgrupper. Ju längre tid i arbetet desto bättre grund och erfarenheter.

4.5 Databearbetning och innehållsanalys

Under intervjuerna har inspelning använts eftersom Larsen (2009) anser att vid kvalitativa intervjuer är det viktigt att ha ett flyt i samtalet. Vid analysarbetet i undersökningen valde vi att använda oss av en innehållsanalys. Då intervjuerna spelats in kunde vi i efterhand gå igenom dessa och transkribering genomfördes. Första steget vid en innehållsanalys är att all insamling av data från intervjuerna görs om till skrivet format. Detta har vi gjort vid vår transkribering. Transkriberingen utfördes så ordagrant som möjligt eftersom en del av intervjuerna skedde på arabiska. Efter att intervjuerna transkriberats påbörjades analysarbetet. Analysen gick ut på omläsning av materialet ett flertal gånger för att finna mönster och att kategorisera, detta enligt Larsens metod (2009, s.102). Först begränsade vi volymen på materialet, det som togs bort var sådant som inte var betydelsefullt för syftet och studiens frågeställningar. Sedan försökte vi se mönster, likheter eller skillnader mellan de olika svaren som framkommit under de genomförda intervjuerna. Sedan valdes textstycken ur de olika resultaten som var mest intressant för vår studie och vår frågeställning. Analysen innebar omläsning av materialet ett flertal gånger för att hitta mönster. Då markerades likheter och olikheter som identifierades när texterna jämfördes mot varandra. Dessa mönster utgör de kategorier som besvarar studiens forskningsfrågor

i resultatet. Detta ger en snabb överblick av informationen vilket underlättar vid jämförelser (Larsen, 2009).

Olika kategorier som är aktuella för studiens forskningsfråga skapades och relevant data samlades under de olika kategorierna. De kategorier som skapades är från de likheter och skillnader vi upptäckt i innehållsanalysen. Sammanfattningsvis har innehållsanalysen bestått av nedanstående delar (Larsen, 2009);

- Datainsamling, transkription
- Kodning
- Klassificering av koder till kategorier
- Sortering av datamaterialet
- Granska datamaterial för att finna mönster
- Identifiera mönster mot tidigare forskning

De intervjufrågor som legat till grund för intervjuerna är:

1-Hur länge har du arbetat med modersmålsundervisning?

2-Hur ser din elevgrupp ut i ämnet modersmål?

3-Vad betyder ordet skönlitteratur för dig?

4-Hur väljer du att arbeta med skönlitteratur i undervisning?

5-Varför väljer du att använda skönlitteratur i sin modersmålsundervisning?

6-Vilket arbetssätt använder du i din undervisning med skönlitteratur? Varför?

7-Vilka möjligheter och utmaningar finns det i modersmålsundervisning baserad på skönlitteratur?

4.6 Validitet och reliabilitet

Larsen (2009, s. 80) anser att det kan vara enklare att påvisa hög validitet i kvalitativa metoder som denna studie bygger sin metod på. Då de kvalitativa intervjuerna som

genomförts bestått av grundfrågor att utgå ifrån har informanterna själva fått lyfta upp sådant som de anser är viktigt. Detta har lett till följdfrågor och nya frågor har tillkommit i efterhand under intervjuens gång. Enligt Larsen (s. 81) är detta en flexibel process som bidrar till en högre validitet. Med validitet menas att man undersöker det som man avser att undersöka.

Studiens reliabilitet anses som hög om vi skulle intervjua om samma lärare som deltog i studien med samma frågor så skulle resultatet vara detsamma. Skulle vi däremot intervjua andra lärare vid en annan tidpunkt skulle resultatet kunna skilja sig åt eftersom det är nya erfarenheter och tankar som lyfts fram då.

4.7 Forskningsetiska principer

Det är av stor vikt att identiteten på deltagarna skyddas och därför är det angeläget att i förväg ta hänsyn till en del etiska principer. Det finns etiska riktlinjer som Vetenskapsrådet har tagit fram i skriften Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning för att skydda individen. Det finns fyra stycken huvudprinciper som ställs i vetenskapliga undersökningar, enligt God forskningssed (2017). Dessa består av informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och slutligen nyttjandekravet.

Alla informanter i denna studie har informerats om syftet med denna undersökning och informanterna har gett sitt samtycke att delta. Alla namn i undersökning har fått namnet Lärare och en siffra för att de deltagande ska vara anonyma. Den insamlade data om enskilda personer kommer endast användas för forskningssyfte.

5. RESULTAT OCH ANALYS

Nedan redovisas resultatet av materialet. Syftet med denna studie var att undersöka hur modersmåls lärare använder skönlitteratur som en del av sin undervisning. Materialet kommer att delas upp i olika kategorier baserat på resultat av tre huvudteman. Dessa var kopplade till arbetets frågeställningar.

- Varför skönlitteratur används i modersmålsundervisning?
- Modersmåls lärarens arbetssätt med skönlitteratur.
- Möjligheter och utmaningar med skönlitteratur.

5.1 Varför skönlitteratur i modersmålsundervisningen?

Samtliga intervjuade lärare blev tillfrågade om varför de använder skönlitteratur i sin modersmålsundervisning. För att förstå deras arbetssätt behövde vi också förstå varför de väljer att använda skönlitteraturen i sin modersmålsundervisning. Samtliga lärare anser att skönlitteratur är en viktig del i modersmålsundervisningen. Skolverket har benämnt att modersmåls lärare bör använda skönlitteratur i undervisningen. Varje lärare använder olika typer av skönlitteratur i undervisningen dom använder t ex drama, lyrik, sång, poesi eller noveller. Beroende på lärarens bakgrund och erfarenheter. Att välja en speciell typ av skönlitteratur varierar beroende på elevers vilja.

Svaren på varför skönlitteraturen används har vi delat upp i olika kategorier eftersom det fanns en del likheter och olikheter mellan lärarnas svar.

5.1.1 Kunskapsinhämtning

Samtliga lärare som blivit intervjuade ansåg att skönlitteratur är en väg till kunskap. Lärare 2 och 4 anser att genom skönlitteraturen så utvecklas vi som människor när vi får ta del av människors olika kulturer. Lärare 2 förklarade att skönlitteratur kan användas som en väg till kunskap men också att skönlitteratur är en kunskap i sig. Lärare 2 förklarade vidare genom skönlitteraturen så kan vi ta del av olika tider och kultur.

5.1.2 Språkutveckling

Lärare 1 anser att skönlitteraturens betydelse är att få eleverna intresserade av läsning och skapa ett sammanhang i modersmålsundervisningen. När Lärare 1 arbetar eller planerar sitt arbete med skönlitteratur utgår hen från olika områden, t.ex. språkutveckling, läsförståelse och skrivförmåga. *”Modersmålsundervisningen ska utveckla olika moment, både språket i modersmålet men också lära dem att känna till vad skönlitteratur är”*.

Lärare 3, Lärare 5 och lärare 6 väljer att använda sig av språkutvecklande metoder och anser att skönlitteraturen är ett viktigt redskap i språkutveckling då den kan anpassas efter varje individ och utveckla olika språkliga förmågor. Alla tre menar att elever tränas i ordkunskap och grammatik genom att läsa skönlitteratur. De anser att genom att läsa skönlitteratur så ökar elevernas läsförståelse och även deras egna texter är mer utvecklade än de elever som inte läser lika mycket. Lärare 4 förklarar att genom skönlitteratur så utvecklar eleverna ett rikare språk i modersmålet vilket i sin tur underlättar inläringen av sitt andra språk, svenska.

5.1.3 Personlig utveckling, och empatisk förmåga

Samtliga intervjuade lärare säger att skönlitteraturen utvecklar elevernas förmåga att ge uttryck åt de känslor och tankar som deras möte med texterna väcker. Lärare 1 betonar vikten att använda skönlitteraturen för att få en bredare förståelse för omvärlden.

Några ämnen som brukar lyftas från de skönlitterära böckerna är ensamhet, kärlek, tvister/bråk och orättvisor och deras tankar kring detta lyfts i gemensamma diskussioner. *”Jag vill att eleverna kommer i kontakt med böckernas värld för att lära känna karaktärerna och ta del av deras känslor och tankar”* (Lärare 2). Samtliga lärare nämner att skönlitteratur utvecklar elevernas empatiska förmåga då den förmedlar olika former av känslor i deras möte med texterna.

Lärare 3 anser att elever utvecklas som individer genom kontakt med andra elever och texter. Därför anser hen att det är viktigt att använda sig av dialoger i undervisningen.

Lärare 4 hänvisar till Superhjärte-böckerna och berättar att genom att använda böcker som tar upp mobbing och utanförskap kunde de ha diskussioner där eleverna kunde prata om svåra ämnen på ett naturligt sätt utan att någon elev kände sig utpekad.

Lärare 5 anser också att det är genom skönlitteraturens innehåll som eleverna tas in i en fantasivärld och kan utforska denna tillsammans. Åsikter och värderingar förändras under tiden de utforskar världen tillsammans.

5.2 Modersmåslärares arbetssätt med skönlitteratur

Hur modersmåslärare väljer att arbeta med skönlitteratur i undervisningen skiljer sig från lärare till lärare. Något som var gemensamt för alla intervjuade lärare är att dialogen är viktig och att de diskuterar innehållet i grupper eller i helklass. Något som alla intervjuade lärarna talade om var hur viktigt det var att träna eleverna att argumentera för sina åsikter kring lästa texter och att lyssna på varandra. Dialogen tog en stor plats och läraren ställde följdfrågor utan att nämna om läraren ansåg att elevens svar var "rätt eller fel". Lärarna använde sig både av högläsning, gruppläsning (eleverna läser tillsammans i mindre grupper) och "tystläsning". Sedan valde många av lärarna att använda sig av boksamtal i undervisningen med eleverna.

Det framgick att lärarna ofta förberedde eleverna om vilken bok de ska arbeta med i form av en introduktion av skönlitteraturen. En dialog kring skönlitteraturen pågick under hela arbetets gång och när de läst ut boken diskuterades hur eleverna upplevt boken. En annan faktor som samtliga lärare tog upp var att de gärna använder skönlitteratur som finns på både svenska och modersmålet.

5.2.1 Dialogens betydelse

Hur modersmåslärare väljer att introducera boksamtal i sin elevgrupp skiljer sig från lärare till lärare. Något som var gemensamt för alla intervjuade lärare är att de diskuterar innehållet i grupper eller i helklass. Några av lärarna deltog i diskussioner medan andra valde att observera och följa diskussionen. Det framgick att lärarna ofta förberedde eleverna om vilken bok de ska arbeta med. Dialogen kring skönlitteraturen pågick under hela arbetets gång och när de läst ut boken diskuterades hur eleverna upplevt boken.

Lärare 1 låter eleverna läsa texterna i grupper eller alla tillsammans. Sedan ska eleverna diskutera budskapet i texten och varför den kan upplevas olika. Sedan diskuteras elevernas reflektion kring texten samt vad de lärt sig av textens innehåll.

5.2.2 Skönlitteratur på två språk

Lärare 1 och 3 utser själva vilka skönlitteraturer de vill använda medan de andra lärarna i studien försöker utgå från sin elevgrupp eller väljer tillsammans med sina elever.

Molloy (2003) beskrev att läraren har ett fostransuppdrag där val av skönlitteratur kan ge eleverna både kulturarv och bildning vilken flera av de intervjuade också ansåg. De som utsåg skönlitteraturen själva ansåg att de valde ”bra” skönlitteratur för sina elever. I intervjuerna framgick det att flera av de intervjuade lärarna ansåg att det var viktigt att använda skönlitteratur på både modersmålet och på svenska.

Lärare 3, 4, 5 och 6 använder sig av skönlitteratur som finns på både svenska och arabiska.

5.3 Vilka möjligheter och utmaningar finns det i skönlitteraturbaserad undervisning?

Här har vi valt att dela upp materialet i möjligheter och utmaningar.

5.3.1 Möjligheter

Alla lärare diskuterar möjligheterna med att använda sig av skönlitteratur i modersmålsundervisningen och vad det kan ge eleverna.

Lärare 1 anser att möjligheterna med skönlitteratur är stor och menar att i skönlitteratur kan elever identifiera sig med karaktärerna. Användning av skönlitteratur som resurs i undervisningen anser Lärare 1 att det finns många olika användningsområden med just skönlitteratur. Skönlitteratur finns från väldigt enkla texter till texter på avancerad nivå och som kan anpassas till syftet och efter elevgruppen.

Möjligheterna med skönlitteratur enligt lärare 2 är att det öppnar upp en ny värld för eleverna som de kan utforska tillsammans. Det blir inte fokus på att prestera eller att arbeta enskilt utan elevgruppen fokuserar på innehållet och vikten läggs på samspelet. Genom att använda sig av fantasy och science fiction är det lättare att diskutera en ”okänd värld”. Genom Harry Potter fick eleverna lära känna huvudkaraktären och dennes vänner

som ”levande”. Vissa upplevde likheter med de olika personligheterna i böckerna. Lärare 2 berättar att några läste ut boken fortare än planerat och väntade ivrigt inför nästa bok. Hen förstod att eleverna inte fått nog av denna låtsasvärld som målas upp och intresset för att läsa sig in i en ny värld var stor. Läraren 4 anser att skönlitteraturen öppnar upp en helt ny värld vilket blir ett perfekt redskap för att få eleverna i skolan att bekanta sig och reflektera över sin omvärld.

Läraren 4 anser att genom att arbeta med skönlitteratur kan man fokusera på diskussioner om innehållet. Även läraren 3 betonar vikten av diskussionerna kring innehållet än själva läsningen som moment. *”Det är utifrån diskussionerna jag planerar nästa lektion. Där och då kan diskussionen utmana eleverna att tänka på olika sätt och se situationen ur olika perspektiv”*. Lärare 3 berättar om hur lektionerna läggs upp. *”När jag planerar undervisningen är det viktigt att jag utgår från vilka elever jag har och vad jag vill att de ska utveckla”*.

Lärare 6 anser att skönlitteratur kan skapa en gemenskap, en upplevelse som elevgruppen går igenom tillsammans. På lång sikt anser lärare 6 att arbete med skönlitteratur ger eleverna möjligheter att lära känna platser, kulturer och personer som vi i ”vanliga fall” aldrig kommit i kontakt med. Några elever läser modersmålsundervisning och talar språket men har aldrig varit i det land eleven fötts i eller som föräldrarna utvandrat från. Skönlitteraturen kan ge eleven en inblick i den kultur eleven inte annars fått.

5.3.2 Utmaningar i arbetet med skönlitteratur

Problemet många av lärarna tar upp är att modersmålsämnet är ett skolämne men ligger utanför de övriga skolämnena och planering med elevernas lärare är därför svår att genomföra för att kunna utveckla arbetet med skönlitteraturen på ett större plan. Lärare 1 påtalar att hen gärna vill ta del av deras upplevelse och få eleverna att djup läsa för att ta del av böckernas värld men att tiden inte räcker till. *”Modersmålsundervisningen ges en gång i veckan och att bygga något djupt på en timme är en stor utmaning. En vecka fokuserar vi på att läsa och gå igenom och nästa vecka fördjupa oss. Ibland händer det att elever har glömt texten”*.

En annan svårighet som lyfts upp i intervjuerna är att hitta skönlitteratur som fångar alla elever och som erbjuds på både svenska och arabiska. Lärare 1 tycker att det är bättre när

hen kan använda en skönlitteraturtext som finns på både elevernas modersmål och det svenska språket. Flera av lärarna säger att de gärna har skönlitteratur på både modersmålet och på svenska. Detta för att komplettera elevernas brister i både svenska språket och arabiska. På så sätt utvecklar eleverna ett större ordförråd i både svenska och arabiska. Vissa elever talar flytande svenska men tränar sitt modersmål parallellt medan andra elever som har modersmålsundervisning knappt kan svenska. En annan utmaning som Lärare 3 talar om är att eleverna är på väldigt olika nivåer. Det kan vara elever som aldrig gått i skolan tidigare och har ett "fattigt" modersmål medan en annan elev har en god läsförståelse och en god skrivförmåga samt ett rikt modersmål. Utmaningen blir att fånga dessa med fokus på innehållet i skönlitteraturen. Lärare 3 brukar då dela upp gruppen i ytterligare mindre grupper med fokus på deras förutsättningar och förmågor. De som läser och skriver får i uppgift att skriva ner budskapen och deras reflektioner kring boken medan de som inte lärt sig läsa och skriva redovisar detta muntligt.

En av utmaningarna som samtliga lärare lyfter upp fram är att det är svårt att skapa något "levande" eftersom det de startar upp tar sedan en vecka att följa upp och fortsätta arbeta med. Nackdelen blir då att många tappat budskapet eller glömt innehållet i det de arbetar med. Flera önskade även mer samarbete med ordinarie lärare på skolan för att kunna utveckla arbetet med skönlitteratur. En annan av de utmaningar som lärarna tar upp är att de inte har något större samarbete med övrig skolpersonal vilket gör att modersmålsämnet blir ett ämne avskilt från de andra skolämnena.

5.4 Analys av resultat

De olika kategorierna som framgick i innehållsanalysen var fyra huvudteman.

- Skönlitteraturens roll i modersmålsundervisning
- Lärarens arbetssätt och metoder med skönlitteratur i undervisningen
- Urval av skönlitteratur
- Möjligheter och utmaningar som finns i undervisning baserad på skönlitteratur

5.4.1 Skönlitteraturens roll i modersmålsundervisning

Svaren som kom fram var att modersmåls lärarna arbetade med skönlitteratur för olika syften. Skönlitteraturen används för att utveckla olika delar som tidigare nämnts i resultatet. Enligt Molloy så kan användning av skönlitteratur ha olika inriktningar och detta blev tydligt i resultatet. Då elevgruppen i modersmålsundervisningen har olika bakgrunder kan det vara en avgörande orsak att lärarna väljer att utveckla olika förmågor med just skönlitteratur. Lärarnas främsta mål med att använda skönlitteratur som framgick av intervjuerna var att utveckla språkkunskaper, utveckla förståelse för omvärlden och motivera eleverna till läsning. Lärarna i undersökningen ansåg att skönlitteratur är av betydelse i modersmålsundervisningen där eleverna i gruppen kan ha olika kulturella bakgrunder, olika stora mängder språkkunskaper i modersmålet och kan gå i olika årskurser.

5.4.2 Lärares arbetssätt och metoder med skönlitteratur i undervisningen

Det skiljer sig mellan olika arbetssätt hur skönlitteraturen används i modersmålsundervisningen. Dock var grunden i modersmålsundervisningen enligt de intervjuade lärarna dialogen som en central del när skönlitteratur används. En stor del av undervisningen ägnas åt att diskutera det man läst och där eleverna förmedlar sina tankar och åsikter.

I första fasen arbetade samtliga intervjuade lärare med att låta eleverna stiga in i föreställningsvärlden. Samtalet handlar om texten som helhet och vilka ledtrådar vi får med hjälp av bokens baksidestext och omslagsbild. Lärarna i intervjun gjorde detta för att skapa en förförståelse för eleverna. Denna fas kallades enligt teoridelen för Orienteringsfasen.

I nästa fas rörde sig lärarna tillsammans med eleverna in i texternas värld och försökte få en förståelse för sammanhanget. Samtliga lärare beskriver hur de arbetar med att få eleverna att förstå innehållet i texten. En av lärarna läser högt för att inkludera alla eleverna, både de som kan läsa och de som ännu tränar sin läsning. Lärarna ställer frågor och eleverna spekulerar tillsammans. Denna fas kallades enligt teoridelen för förståelsefasen.

I den tredje fasen ska eleverna lämna föreställningsvärlden. Under arbetet steg eleverna ut ur föreställningsvärlden och funderade och diskuterade det man upplevt. Här kopplar eleverna ihop det lästa med sina egna erfarenheter och därför skiljer sig upplevelserna. En av de intervjuade lyfte vikten av att berättelsen kan möjliggöra reflektion då elever kan koppla ihop den fiktiva världen med sin verklighet. Detta kräver att det råder ett tillåtande klimat i modersmålsgruppen. Lärarna ställer frågor som är relaterade till elevernas liv vilket tvingar dem att gå ur den fiktiva världen och besvara frågor som handlar om deras verkliga liv. Fasen kallas för Återkopplingsfasen.

I nästa fas ska eleverna stiga ut ur föreställningsvärlden och objektivisera upplevelsen. Denna fas kallas för Överblicksfasen. Elevers läsupplevelse analyseras och kopplar den lästa texten till andra upplevelser. Det blir fokus på författarens text och hur till exempel spänningen byggs upp i texten. I denna studie beskrivs denna fas väldigt ytligt av lärarna vilket denna studie tolkar som att lärarna inte använde sig av denna fas tillräckligt.

Kreativa fasen eller ”att gå ut ur en föreställningsvärld och röra sig vidare” (Langer, 2017, s.42) som innebär att eleverna lämnar föreställningsvärlden som skapats om textinnehållet och använder den som redskap för att tillämpa dessa i skapandet av ett nytt sammanhang. Alla lärare ser vikten av denna fasen, men det är svårt att nå dit utan att slutföra de tidigare faserna.

Några väljer att läsa tillsammans medan några andra låter eleverna utföra läsningen mellan lektionerna för att avsätta tiden till diskussioner på lektionstiden. Lärare 1 beskrev att hen först fokuserade på läsinläring där eleverna läser texterna i grupper eller alla tillsammans. Sedan skulle eleverna diskutera budskapet i dikten och varför den kan upplevas olika. Sista steget diskuteras elevernas reflektion kring dikten samt vad de lärt sig av diktens innehåll.

Flera av de intervjuade lärarna använde en kombination av Langers teorier kring att läsa och förstå föreställningsvärldarna och Chambers metod som en grund för boksamtal. Dock användes inte alla Langers faser i arbetet med skönlitteratur. Flera av modersmålslärarna ville utveckla sitt arbete med skönlitteratur mer men ansåg att tiden inte räckte till att använda sig av till exempel Langers modell utan detta blir bara ytligt. Vi kan i analysen konstatera att lärarna delvis arbetar enligt Langers teorier medvetet eller

omedvetet. Att använda enskilda metoder blir inte lika effektivt som att fullt ut tillämpa en modell som Langers.

5.4.3 Urval av skönlitteratur

I denna studie framgick det inte några särskilda typer av skönlitteratur. Det användes dikter, sagor, fantasyberättelser vid användning med skönlitteratur. Något som däremot var av vikt enligt lärarna i studien var att den skönlitteratur som användes i modersmålsundervisningen skulle både vara på modersmålet och på svenska för att eleverna skulle utveckla båda språken. Då elevgruppen kan bestå av både elever som levit hela eller en stor del av sitt liv i Sverige och elever som flyttat hit nyligen kan det vara klokt att använda sig av båda språken. På så sätt utvecklas både det svenska språket och modersmålet.

5.4.4 Möjligheter och utmaningar som finns det i skönlitteraturbaserad undervisning

Möjligheterna med skönlitteratur i modersmålsundervisning är att alla kan bidra med tankar och åsikter. Alla upplever något i kontakt med textens innehåll. Föreställningsvärldarna som Langer (2017) hänvisar till blir väldigt olika i en grupp med olika bakgrunder. Detta blir en grund till att använda sig av boksamtal som Chambers (1994) förespråkar. Eleverna utvecklar sitt språk och sina tankar i samband med samtalet kring böckernas budskap. En av svårigheterna är att hitta böcker som uppskattas av alla.

6. DISKUSSION

Materialet som samlades in under intervjuerna har bearbetats samt analyserats för att här kunna presenteras med koppling till de teoretiska utgångspunkterna och tidigare forskning.

6.1 Resultatdiskussion

Den centrala aspekten av denna studie var att få en förståelse för modersmåslärares arbetssätt med skönlitteratur i sin undervisning. Samtliga lärare som deltagit har använt skönlitteratur i modersmålsundervisningen. Deras metoder och arbetssätt har bestått till största delen av att läsa och sedan diskutera innehållet. Alla lärarna som deltog i studien talade om vikten av att samtala om det eleverna läser. De använde sig av begreppet boksamtal och en lärare hänvisar till Langers modell kring föreställningsvärld.

6.1.1 Språkutveckling

Lärarna i studien undervisade skönlitteratur med fokus på olika förmågor till exempel läsning, ordkunskap, skrivstrategier och språkkunskap men ingen koppling till direkta faktakunskaper. Detta stämmer väl överens med resultatet från Molloy's studie (2003), nämligen att ett språkämne främst fokuserar på språk. Lärare 5 menade att genom högläsningen så behövde inte eleverna själva kämpa med läsningen, utan de kunde fokusera på att ta in historien och bearbeta den istället. Även de andra lärarna uttryckte att de kunde stärka skönlitteraturens roll i klassrummet som ett verktyg för utveckling av elevers språkliga förmåga och som ett bra underlag när de tränar lässtrategier. Majoriteteten av lärarna i denna studie använder skönlitteratur för ett språkutvecklande syfte.

Chambers (1994) menar att genom att använda skönlitteratur så påverkas läsaren på olika sätt då känslor och reaktioner kommer igenom oss beroende på vad det är vi läser för skönlitteratur. Det kan vara att eleven uppskattat värdet av läsning och vill fortsätta läsa liknande böcker eller att eleven vill prata med andra om det som har lästs. Enligt Skolverket behöver läraren skapa möjligheter för eleverna att bearbeta det lästa och upplevelsen av det (Skolverket, 2017).

6.1.2 Personlig utveckling, och empatisk förmåga

Läraren ser skönlitteraturen som ett medel för att lämna här och nu, att ta sig in i den fiktiva föreställningsvärlden precis som Langer (2017) menar. Skönlitteraturen är enligt de intervjuade lärarna inte bara ett medel för att utveckla elevers läsförståelse utan även att skapa empati och förståelse för andra människor. Undervisningen kan också låta eleverna tänka över kopplingar till sina egna erfarenheter och kritiskt distansera sig till skönlitteraturen men också reflektera över varför de känner som de gör i deras möte med texten. Genom skönlitteraturen kan eleverna lämna den verkliga världen och tillsammans ta sig in i en föreställningsvärld. Att utforska den nya världen skapar en förståelse för vår egen omvärld. Vi fick svar på hur lärare använder skönlitteraturen i undervisningen och svaret skiljer sig från individ till individ. En av lärarna resonera att skönlitteratur utgör en källa till kunskap om ”verkligheten”. Läraren menar att i mötet med skönlitteratur så måste eleverna dyka in i olika värderingar, identiteter och problem. Diskussion kring innehållet är av stor vikt för att eleverna ska få en förståelse för hur olika världar är. Skönlitteraturen kan användas med fokus på kulturkännedom och är den potential Damber och Molloy lyfter kring skönlitteraturbaserad undervisning.

Modersmåslärarna i denna undersökning använder alla skönlitteratur som en central del i deras undervisning men arbetar på olika sätt. Att använda skönlitteratur som en väg till kunskap om oss själva och vår omvärld var tydligt i intervjuerna. Skönlitteratur kan användas för att utveckla kunskaper om platser, historia m.m enligt Damber (2010), och att användning av skönlitteratur skulle vara en väg till kunskap om omvärlden. En av de intervjuade lärarna använde skönlitteraturens historiska delar till att utveckla faktakunskaper hos eleverna. Lärares undervisning behöver visa hur elever kan analysera och fundera över flera olika delar i deras möte med texten. Genom att analysera var skönlitteraturen kommer ifrån och i vilken tid den skrivits och hur det kan påverka oss läsare idag så utvecklar vi en djupare förståelse för skönlitteraturens kultur (Skolverket, 2020c). Vid läsning av skönlitteratur från olika tidsepoker har författarna haft olika ideal hur texter ska skrivas och gestaltas och läraren kan använda innehållet till att låta eleverna studera skönlitteraturen som en kunskapskälla.

I tidigare forskning av Damber (2010) lyfts vikten fram av att väcka elevernas intresse ifall läraren som undervisar själv har ett gott förhållningssätt till skönlitteratur och belyser

detta i sitt arbete med skönlitteratur. Dessa sex lärare anser att genom skönlitteratur så kan de utveckla elevernas språkkunskaper på ett djupare plan.

Brodow och Rininsland (2005) påtalar vikten av att när läraren ska välja skönlitteratur ska det ske tillsammans med elever och det är viktigt att lyssna på deras önskemål. Bland de intervjuade lärarna var det endast en lärare som valde tillsammans med sina elever medan de andra valde böcker efter vad de ville undervisa eleverna i. De använde sig främst av den didaktiska frågan *vad* och *hur* som låg som grund för deras planering.

6.1.3 Arbetssätt och arbetsmetoder med skönlitteraturen

I all skönlitteratur finns ett sammanhang och ett sätt att fördjupa förståelsen av detta är att läraren för en dialog tillsammans med eleverna och funderar kring textens kontext.

Boksamtal ligger som en grund till studiens resultat då alla intervjuade lärare talar om vikten av att lära tillsammans. Langers olika faser tydliggörs utifrån lärarnas svar i samband med deras boksamtal i modersmålsundervisningen och att de använder sig till stor del av både Chambers frågor tillsammans med egna frågor.

Genom varierade och omedvetna val av arbetsmetoder skapas förutsättningar för en god läsundervisning. Langer anser att genom att ”*bygga föreställningsvärldar*” så skapas en förståelse för en text. Detta kan elever lära sig, bygga upp och utveckla. I detta är samtalet en viktig del. Flera av de intervjuade arbetade mycket med samtal i samband med läsning av skönlitteratur. Vare sig eleverna läste själva eller läraren läste högt för eleverna så var alla intervjuade eniga om samtalets roll i deras arbetssätt. Flera av dem ville att eleverna skulle in i ”*böckernas värld*” och arbetade utifrån Langers olika faser.

När elever inte kom vidare ställde lärarna frågor ur olika perspektiv för att ”de behöver träna sig i att världen inte är svart eller vit utan det är allt däremellan vi behöver känna till”. Samtalet fokuserar mycket på upplevelsen kring skönlitteraturens innehåll. I intervjuerna framkommer att lärarna använder sig av olika arbetssätt i sitt arbete med skönlitteratur. Något som ofta förekommer var att lärare inte reflekterar över alla de didaktiska frågorna utan av olika skäl fokuserade på *hur* de ska arbeta med skönlitteraturen. I flertalet intervjuer framgick det att lärarna lät eleverna återberätta det författaren i skönlitteratära verk skrivit. En av de intervjuade lärarna berättade att eleverna skrev ner tankar i en slags loggbok. Molloy betonar att detta är läsloggens uppgift

nämligen att läsloggen är en bok där eleven får skriva ner sina tankar, funderingar och frågor under läsningens gång. Med andra ord så återberättar elever någon annans språk fast på sitt sätt. För att utvecklas vidare ska lärare fråga eleverna om *hur* de skaffat sig den nya kunskapen (Molloy, 2008). Genom att gå djupare och diskutera *varför* fördjupar man sig i föreställningsvärlden som eleven skapat genom sin kontakt med texten i enlighet med Langers teorier (2017). I studien diskuterade lärarna sina metoder och hur de använder skönlitteraturen men det gavs inga djupare kopplingar till metoder utan dessa har vi själva identifierat efter lärarnas beskrivning av sitt arbetssätt. I enlighet med tidigare forskning, teorier och empirins resultat framkommer det att det krävs lärare som har goda kunskaper i val av arbetsmetoder och innehåll påverkar elevernas förmåga till lärande (Damber, 2010).

En av svårigheterna med att använda skönlitteratur i modersmålsämnet är enligt två av de intervjuade lärarna tidsaspekten. Det går för lång tid mellan tillfällena för att innehållet ska utvecklas så som lärarna hade velat. Dessutom kan elevgruppen skilja sig väldigt mycket i språkkunskaper och skolerfarenhet.

Den teoretiska presentationen i denna studie påvisar en skolundervisning där skönlitteraturen intar en central roll i modersmålsundervisningen och skapar ett sammanhang där språket är i fokus. Den teoretiska presentationen tillsammans med de intervjuade lärarnas synsätt talar för en skolundervisning där skönlitteraturen intar en central roll och förenar flera områden till ett sammanhang. De intervjuade lärarnas svar visar på att de arbetar med boksamtal kopplat till skönlitteratur för att eleverna ska få utveckla sin läsning, sitt ordförråd, sitt sätt att resonera och få en djupare förståelse.

De slutsatser som kan dras av denna studie är avgränsade till dessa sex lärares undervisning i modersmål och kan inte generaliseras eller appliceras på andra individer i en annan kontext.

6.2 Metoddiskussion

Metoden kvalitativa intervjuer som har använts i studiens undersökning har fungerat bra och gett arbetet en bred bild av hur lärare arbetar med skönlitteratur. Anledningen till

valet av intervjuer grundade sig på viljan att fördjupa oss i de intervjuade lärarnas upplevelser genom att kunna ställa följdfrågor. Om det genomfördes tillräckligt många intervjuer är något som alltid kan diskuteras. Vi skulle ha velat göra observationer av de intervjuade lärarna får att få ta del av deras arbetsmetoder i verksamheten. Tyvärr har detta inte gjorts i denna studie utan vi har enbart valt att intervjua. Eftersom vi valt kvalitativa intervjuer med fokus på lärares syn om skönlitteratur i undervisningen så kan detta inte generaliseras. Hade vi valt att intervjua fler lärare så hade resultatet kunnat se annorlunda ut.

Studiens validitet anses som hög eftersom många av frågorna under intervjun var öppna frågor. Lärarna fick berätta fritt utifrån deras egna erfarenheter och tankar. För att få svar på frågeställningen har följdfrågor behövt ställas.

I denna studie har svaren transkriberats så ordagrant det går för att det inte ska bli missförstånd. Det är ytterst viktigt att hantera all data korrekt så inte olika lärares svar blandas ihop (Larsen 2009).

Vidare forskning

Denna studie behandlar hur lärare arbetar med skönlitteratur i ämnet modersmål.

Det hade varit intressant att studera lärarnas perspektiv mer på djupet *Varför?* de använder skönlitteratur. Förhoppningsvis väcker vår studie intresse att forska vidare kring skönlitteraturens betydelse i modersmålsundervisningen.

Referenser

Brodow, B & Rininsland, K (2005). *Att arbeta med skönlitteratur i skolan: praktik och teori*. Lund: Studentlitteratur

Chambers, A (1994) *Böcker inom oss, Om boksamtal*. Stockholm, Nordstedt

Damber, U. (2010). *Reading for life: three studies of Swedish students' literacy development*. Linköping: Linköpings universitet, 2010. Linköping

<http://liu.diva-portal.org/> Hämtad 2020-12-01

Langer, J A (2017), *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*. Daidalos.

Larsen, A (2009). *Metod helt enkelt – en introduktion samhällsvetenskaplig metod*. Gleerups utbildning AB, Malmö.

Molloy, G (2008). *Reflekterande läsning och skrivning*. Lund: Studentlitteratur

Molloy, G (2003). *Att läsa skönlitteratur med tonåringar*. Lund: Studentlitteratur

Nationalencyklopedin (2020). sökord: skönlitteratur. <https://www.ne.se/info/> Hämtad – 2020-12-23.

Skolverket (2017) *Glädjen i att förstå – förhållningssätt och strategier*. Hämtad 2020-12-23 <https://larportalen.skolverket.se>

Skolverket (2018). *Modeller för textsamtal*. Hämtad 2020-12-27 <https://larportalen.skolverket.se/>

Skolverket (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: reviderad2019*. <https://www.skolverket.se/>Hämtad 2020-10-26

Skolverket (2020c) *Att kliva in i språkliga och gestaltade föreställningsvärldar*. Hämtad 2020-12-27 <https://larportalen.skolverket.se>

Säljö, R. (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. (2. uppl.)
Stockholm: Norstedts.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet

<https://www.vr.se/>Hämtad 2020-12-15

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1.

Intervjufrågor

1-Hur länge har du arbetat med modersmålsundervisning?

2-Hur ser din elevgrupp ut i ämnet modersmål?

3-Vad betyder ordet skönlitteratur för dig?

4-Hur väljer du att arbeta med skönlitteratur i undervisning?

5-Varför väljer du att använda skönlitteratur i sin modersmålsundervisning?

6-Vilket arbetssätt använder du i din undervisning med skönlitteratur? Varför?

7-Vilka möjligheter och utmaningar finns det i modersmålsundervisning baserad på skönlitteratur?